DOI 10.35511/978-963-334-504-7-06

Pásztor Enikő – Varga László (szerk.): *Neveléstudományi kaleidoszkóp*
Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 2023, 65-73

Lombkoronaösvények kultúrtörténeti vonatkozásai – egy nemzetközi felmérés eredményei

Kollarics Tímea[1] – Patyi Gábor[2]

[1]Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet PhD., egyetemi docens 0009-0001-1723-3148

[2]Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet, Tanárképző Központ, főigazgató, PhD., egyetemi docens 0009-0000-2803-645X

KULCSSZAVAK

- lombkoronaösvény
- ökoturisztika
- szemléletformálás

ABSZTRAKT

Tanulmányunkban németországi, svájci, ausztriai és franciaországi lombkoronaösvények kultúrtörténeti vonatkozásait, egyúttal a fenntarthatóság kulturális aspektusait vizsgáljuk egy tágabb kutatáshoz kapcsolódóan (Lombkoronaösvények környezetpedagógiai vonatkozásai Dél-Németországban és Svájcban). A felmérés 2023 nyarán valósult meg. A lombkoronaösvények közös jellemzője napjainkban, hogy erdők, fás területek lombkoronaszintjének vagy lombkoronaszintjeinek magasságában vezetik a látogatókat, miközben különféle módszerekkel ismereteket közvetítenek, illetve attitűdöket formálnak, hasonlóan a tanösvényekhez és az élményösvényekhez. A vizsgált tíz lombkoronaösvény közül nyolc esetében egyértelműen megjelentek az elsősorban lokális jellegű kultúrtörténeti vonatkozások. Egy lombkoronasétány esetén a kulturális aspektusok csak részben, kisebb hangsúllyal jelentek meg, míg egy lombkoronaösvényen nem véltük felfedezni a fenntarthatóság kulturális dimenzióit az ökológiai, gazdasági, társadalmi (és esztétikai) aspektusok mellett.

Bevezetés

A lombkoronaösvények kialakulása meglepő módon nem a tanösvényekhez, élményösvényekhez kötődik, jóllehet hasonló funkciókat töltenek be napjainkban, mint az említett létesítmények (ismeretátadás, holisztikus, fenntartható környezeti szemléletformálás, szórakoztatás) (Janssen – Lottmann – Rump, 1994; Megerle, 2003; Eder – Arnberger, 2007; Stolz – Megerle, 2022).

Az első lombkoronaösvényeket tudományos kutatás céljából hozták létre, hogy a lombkoronakutatók hozzáférjenek a nehezen vizsgálható lombkoronaszintekhez az őserdőkben. Eleinte fából épült függőhídszerű építmények voltak, amelyeket a fákhoz erősítettek. Bár az erdők lombkoronája iránti tudományos érdeklődés több száz évre nyúlik vissza, az első feljegyzett expedíciót 1929-ben az Oxfordi Egyetem kutatói végezték Guyana (akkor Brit Guyana) területén (Schweitzer, 2010). A tudományos célokból létrehozott lombkoronaösvények napjainkban ökoturisztikai látványosságként működnek Afrika és Ázsia őserdeiben. Az elmúlt évtizedekben világszerte létesítettek lombkoronaösvényeket ökoturisztikai és szemléletformálási céllal, a többi között Ausztráliában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Új-Zélandon és Európa több országában, mindenekelőtt Németországban, Svájcban és Ausztriában. Ezek az erdei tanösvény, kilátótorony, élményösvény szintéziseként létrehozott létesítmények már önálló tartó- és hídszerkezetekkel rendelkeznek a fatörzsektől füg-

[1]e-mail: kollarics.timea@uni-sopron.hu | Cím: H-9400 Sopron, Ferenczy J. u. 5.
[2]e-mail: patyi.gabor@uni-sopron.hu | Cím: H-9400 Sopron, Ferenczy J. u. 5.

getlen kialakítással (Lennartz, 2017; Canopy walkways). Németországban 2003-ban létesítették az első lombkoronaösvényt (Rockstuhl, 2006).

A fenntarthatóság talán a leggyakrabban emlegetett idea napjainkban, amelyet sokféleképpen lehet értelmezni. Ha a pedagógia szempontjából vizsgáljuk, akkor a nevelési-oktatási folyamatoknak érzékenyíteniük kell az egyént, hogy részt vegyen a társadalom felelősségteljes alakításában, tudatosítsa a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos kérdéseket, és innovatív módon járuljon hozzá minden gazdasági, társadalmi, műszaki és kulturális problémához a Föld ökoszisztémájának védelme érdekében (Michelsen – Fischer, 2019).

A környezeti problémák globális összekapcsolódásukban, gazdasági, társadalmi és kulturális kihívásaikkal összefüggésben jelennek meg (Ködelpeter – Kreuzunger – Schlehufer, 2022). A *„fenntarthatósági négyszög”* ökológiai, gazdasági, társadalmi és kulturális dimenzióból áll (Stoltenberg, 2009). A fenntarthatóság kulturális dimenzióját mindig összefüggéseiben vizsgáljuk, és nem önálló cselekvési területnek tekintjük. A várost, az általunk lakott életteret, az élő természetet, a társadalmi környezetet a gazdasági, ökológiai, társadalmi és a mindenkori kulturális jellemzőkön keresztül kell elemezni. Az ezeken a területeken felmerülő problémákat és cselekvési lehetőségeket csak e szempontok közös szemléletén keresztül lehet megérteni; nem az egyes *„dolgokról”* van szó, hanem a *„kapcsolatokról”,* arról, hogy mi van a dolgok mögött és mi köti össze őket. Az ember és a környezet, illetve az ember és a természet viszonyát tehát kulturális folyamatnak, a környezeti kérdéseket pedig az ember történelmi és aktuális felelősségének tekinthetjük (Stoltenberg, 2020). Visszatérve a lombkoronaösvényeknek (ideális esetben) helyet adó környezethez: az erdő, mint élettér, és számtalan funkcióval rendelkező életközösség (Pásztor – Kiss, 2023), nagyon jól reprezentálja a fenntarthatósági dimenziók egymásba fonódását, így a lombkoronaösvényeken is megjelenhetnek az ökológiai vonatkozások mellett a gazdasági, a társadalmi és a kulturális sajátosságok a komplex szemléletmód jegyében. Az erdő, mint nevelési-szemléletformálási színtér, minden korosztály számára elsőrangú (Bolay – Reichle, 2016; Molnár, 2023; Pásztor – Kiss, 2023; Kissné Zsámboki – Varga, 2023; Gyr, 2016; Hartl, 2020).

A felmérés módszerei

A szakirodalmi források felkutatása elsősorban a környezeti nevelés, fenntarthatóságra nevelés és az erdőpedagógia területére fókuszált, mert a lombkoronaösvényekkel kapcsolatban sajnos nagyon kevés releváns forrást találtunk. A tanösvényekről, élményösvényekről, tematikus ösvényekről szóló szakirodalmak közül felhasználtuk a témához szűkebb értelemben kapcsolódó forrásokat. A szakirodalmi elemzések és a vizsgálati terület földrajzi lehatárosa után (Dél-Németország és a határos svájci területek, továbbá egy francia és egy osztrák lombkoronaösvény) a terepi felmérésekhez használt értékelőlap összeállítása következett. Az értékelőlap végleges összeállítása korábbi, élményösvényekkel, tematikus ösvényekkel kapcsolatos kutatásokra támaszkodva (Megerle, 2003; Kollarics, 2018; Kollarics, 2019; Stolz – Megerle, 2022) a szakirodalmi elemzéssel párhuzamosan és az első terepi tapasztalatok alapján történt meg.

Az értékelőlap nagy hangsúlyt helyezett az alapjellemzőkön túl (pl. hossz, anyaghasználat, interaktivitás, ismeretközvetítés, lokális jellemzők, célcsoport, elérhetőség, családbarát jellemzők, kapcsolódó szolgáltatások, stb.) a környezetpedagógiai vonatkozásokra, továbbá a fenntarthatósági dimenziók (ökológiai, gazdasági, társadalmi és kulturális) és az ENSZ fenntarthatósági célok megjelenésének vizsgálatára. Jelen tanulmányban a kulturális vonatkozások elemzésére fókuszálunk. A terepi felmérések során, a lombkoronaösvényeken, az értékelőlapon jelöltük minden egyes szempont esetében a megfelelő kategóriát (pl. a kulturális aspektusok nem, részben vagy teljes egészében megjelennek az adott létesítményen).

Eredmények

Az *1. táblázatban* látható a vizsgált lombkoronaösvények kulturális-kultúrtörténeti vonatkozásainak összegzése.

Lombkoronaösvény	Kulturális aspektusok	Tartalom
Baumwipfelpfad Schwarzwald (D)	Igen	Földtörténet, tájtörténet, fürdőhely, fakitermelés, erdőgazdálkodás
Baumkronenweg Waldkirch (D)	Igen	*„Évgyűrűk mesélnek”*
Skywalk Allgäu (D)	Részben	Meteorológiai állomás, erdőgazdálkodás
Baumkronenweg Ziegelwies (D/AT)	Igen	Kötélgyár története, államhatár
Baumwipfelpfad Salzkammergut (AT)	Igen	Helytörténet, sókamra, lóvasút, állomásépületek, hegymászás, zergevadászat, vadászkastélyok, Traunstein-kereszt története, faipar, tájalakítás, földtörténeti leletek
Baumwipfelpfad Bayerischer Wald (D)	Igen	Tájtörténet, erdőgazdálkodás, nemzeti park alapítása, életterek, építészeti stílusok, földtörténet
Waldwipfelweg Sankt Englmar Maibrunn (D)	Igen	*„A szélszellemek trónjai”,* építészettörténet
Baumwipfelpfad Elsass (F)	Nem	-
Baumwipfelpfad Neckertal (CH)	Igen	Földtörténet, tájkarakter, szórványtelepülés, parasztudvarok, kultúrtáj
Baumwipfelpfad Senda Dil Dragun (CH)	Igen	Tájtörténet, Lagenberg vár romjai, helytörténet, turizmus, sárkányok kalauzolják a látogatót (letölthető történetek, dalok)

1. táblázat: A vizsgált lombkoronaösvényeken megjelenő kulturális aspektusok

A *„Baumwipfelpfad Schwarzwald”* Németország dél-nyugati részén, a Fekete-erdőben található, Bad Wildbad község közelében, a Sommerbergen. 2014-ben létesítették. A rendkívül sok ökológiai vonatkozású információs tábla és élményelem mellett a kultúrtörténeti-kulturális aspektusok is megjelennek a lombkoronaösvény tábláin és kísérőfüzeteiben (külön gyermekeknek és felnőtteknek). A földtörténeti (kőzetek kialakulása) és tájtörténeti információkon túl kiemelkedő a helyi erdőhasználat, fakitermelés objektív bemutatása az évszázadok folyamán, illetve a fürdőkultúra megjelenése, nemcsak a felnőtt kísérőfüzetben, hanem a gyerekeknek szóló füzetben és információs táblán is *(1. kép)*.

1. kép: A fürdőkultúra Bad Wildbadban
(Baumwipfelpfad Schwarzwald)
(A szerzők felvétele)

A *„Baumkronenweg Waldkirch”* a Fekete-erdő dél-nyugati részén, Freiburg közelében található. 2008-ban létesítették. Ezen a lombkoronaösvényen a főszerep a mozgásos tevékenységeké és a felfedező tanulásé. A kulturális aspektusok jóllehet itt mindössze egy információs táblán jelennek meg *„Az évgyűrűk mesélnek”* címmel, azonban lokális, regionális, és globális vonatkozásokat is megismerhetnek a látogatók három nyelven (német, angol, francia) *(2. kép)*. A gyermekeknek szóló feladatlapon a kultúrtörténeti táblához kapcsolódó kérdés is szerepel (*„Mikor jelent meg Németországban a színes televízió?”*).

2. kép: „Évgyűrűk mesélnek” (Baumkronenweg Waldkirch) (A szerzők felvétele)

A *„Skywalk Allgäu”* lombkoronasétányán a Bodeni-tó közelében a kultúrtörténeti vonatkozások csak részben jelentek meg egy meteorológiai állomás (Observatorium Hohenpeißenberg) megemlítésével, továbbá a park területén folyó erdőgazdálkodási jellemzők bemutatásakor, amelyet csak részben tekinthetünk lokális kultúrtörténeti információnak.

A Németország és Ausztria határán, a Lech-folyó mellett 2013-ban létesített *„Baumkronenweg Ziegelwies”* esetén az egyik állomás információs táblája a helyi kötélgyár történetét mutatja be ábrával *(„Der Kamin” – A kémény)*. A lombkoronaösvény különlegessége, hogy az államhatár felett húzódik, amelyet jelölnek a pallókon. Eredetileg mindkettő ország irányából megközelíthető volt, ottjártunkkor már csak a németországi bejáratnál lehetett belépőjegyet váltani.

A *„Baumwipfelpfad Salzkammergut”* Ausztriában, Gmunden település és a Traunsee felett, a Grünbergen található, 2018-ban létesítették. A fenntarthatóság kulturális dimenziója az egész létesítményt áthatja, számtalan földtörténeti, kultúrtörténeti, helytörténeti információt találunk a tájékoztató táblákon és a gyerekeknek szánt kísérőfüzetben is. A vizsgált lombkoronaösvények közül ez az osztrák ökoturisztikai létesítmény foglalta magában a legtöbb kulturális tartalmat. A bejárás során megismerkedhetünk a térség földtörténetével, a sókereskedelem, a kerámiagyártás, a helyi közlekedés történeti jellegzetességeivel (lóvasút, állomások), a hegymászás, a zergevadászat és a vadászkastélyokról szóló információk által betekintést nyerhetünk az egykori uralkodók életébe. Megismerhetjük a Traunstein tetejére állított kereszt történetét, valamint a helyi faipar és a kényszerű tájalakítás jellemzőit *(3. kép)*.

3. kép: A Gmunden – Linz – Budweis lóvasutat bemutató tábla
(Baumwipfelpfad Salzkammergut)
(A szerzők felvétele)

A *„Baumwipfelpfad Bayerischer Wald”* Németország dél-keleti részén, a Bajor-erdőben, Csehország közelében található. A lombkoronaösvényt 2009-ben létesítették, amikor is a legnagyobb ilyen jellegű létesítmény volt Németországban (Lennartz, 2017). A kultúrtörténeti vonatkozások itt is megjelennek (a tervező cég többi lombkoronaösvényéhez hasonlóan) három nyelven (német, angol, cseh). A tájtörténet, az erdőgazdálkodás jellemzői, a nemzeti park alapítása, az életterek összehasonlítása (város-természet), az építészeti stílusok és a földtörténeti jellemzők a tájékoztató táblákon és a gyermek-kísérőfüzetben is megjelennek.

A „*Waldwipfelweg Sankt Englmar Maibrunn”* esetében a kultúrtörténeti aspektusok hangsúlyosan jelennek meg a tájékoztató táblákon. A fő téma az építészet története, ezen belül a legmagasabb épületek bemutatása történik történelmi koronként, három nyelven (német, angol, cseh) a kilátótorony tetejére vezető útvonalon *(4. kép)*. A szélszellemek trónjainak története pedig a legkisebbek számára bizonyulhat érdekesnek, a trónokat ki is próbálhatják a látogatók.

4. kép: Építészettörténet
(Waldwipfelweg Sankt Englmar Maibrunn)
(A szerzők felvétele)

A *„Baumwipfelpfad Elsass"* Franciaországban, a német határtól nem messze, Drachenbronn közelében található, 2021-ben építették. Kultúrtörténeti vonatkozásokat nem találtunk a lombkoronaösvényen, az ökológiai aspektusok túlsúlya jellemzi az ismeretátadást.

A Svájcban vizsgált kettő lombkoronaösvényen megjelent a fenntarthatóság kulturális dimenziója. A *„Baumwipfelpfad Neckertal"* az első lombkoronaösvény volt Svájcban, 2018-ban létesítették Mogelsberg közelében. A tájkarakter, a területre jellemző szórványtelepülések, parasztudvarok és a jellegzetes kultúrtáj nemcsak táblákon lelhetők fel, hanem az ösvény kilátóteraszairól saját szemünkkel is megtekinthetők. A *„Baumwipfelpfad Senda Dil Dragun"* 2021-ben épült Laax területén. Az erdőszéli lombkoronaösvényen helyi mitológiai lények, pl. sárkányok vagy megszemélyesített kövek (pl. Ami Sabi, Crapun) kalauzolják a látogatókat (a gyerekek nagy örömére). A kultúrtörténeti táblákon tájtörténetről, Lagenberg vár romjairól, helytörténeti jellemzőkről és turizmusról is esik szó. QR-kódok segítségével a sárkányokhoz kapcsolódó történetek és dalok is letölthetők a látogatás során.

Összegzés

A lombkoronaösvények célja, hogy a természettől elidegenedett embereket közelebb hozzák az erdők világához, a természet értékeihez a lehető legnagyobb magasságokban (Lennartz, 2017), élményközpontúan, miközben ismereteket közvetítenek és attitűdöket formálnak. Lehetőséget teremtenek a fák és az erdő más perspektívából történő megismerésére, az erdők klímaszabályozó, levegőtisztító, természetmegőrző szerepének testközelből történő megtapasztalására (Schweitzer, 2010). Az erdő a

lombkoronaösvényeken keresztül is fontos nevelési-szemléletformálási színtér minden korosztály számára. A lombkoronaösvényeken is megjelenhetnek a fenntarthatósági négyszög (Stoltenberg, 2009) értelmében az ökológiai vonatkozások mellett a gazdasági, a társadalmi és a kulturális sajátosságok a komplex szemléletmód jegyében. Felmérésünkben tíz németországi, svájci, ausztriai és franciaországi lombkoronaösvény kultúrtörténeti vonatkozásait, egyúttal a fenntarthatóság kulturális aspektusait vizsgáltuk egy tágabb kutatáshoz kapcsolódóan. Nyolc lombkoronaösvény esetében egyértelműen megjelentek a kultúrtörténeti vonatkozások, egy lombkoronasétány esetén a kulturális aspektusok csak részben jelentek meg, míg egy létesítményen nem véltük felfedezni a fenntarthatóság kulturális elemeit. A legtöbb esetben ezek az információk lokális vonatkozásúak voltak. Vizsgálati eredményeink összhangban vannak azzal a felfogással, hogy a fenntarthatóságot csak teljes egészében, a fenntarthatósági dimenziók mentén, összefüggéseiben érdemes értelmezni, hiszen az ember és a természet viszonya, illetve az ember felelőssége a környezet iránt valójában kulturális folyamatnak is tekinthető (Stoltenberg, 2020).

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) *„Forschungsaufenthalte für Hochschullehrer und Wissenschaftler”* programja támogatásával valósult meg. Külön köszönet illeti Prof. Dr. habil. Heidi Elisabeth Megerle professzor asszonyt a mentorálásért és a Hochschule für Forstwirtschaft Rottenburgot a kutatóhelyszín biztosításáért.

Irodalom

Bolay, E. – Reichle, B. (2016). *Handbuch der Waldbezogenen Umweltbildung: Waldpädagogik.* Teil 1: Theorie. Baltmannsveiler : Schneider Verlag Hohengehren.

Canopy walkways [International Database and Gallery of Structures]. URL: http://tinyurl.com/bdeeuye2

Eder, R. − Arnberger, A. (2007). *Lehrpfade-Natur und Kultur auf dem Weg: Lehrpfade, Erlebnis-und Themenwege in Österreich.* Wien : Böhlau Verlag.

Gyr, E. (Szerk, 2016). *Naturerlebnis Wald. Spielen-entdecken-genießen.* SILVIVA: Kriens : Rex Verlag Luzern.

Hartl, É. (2020). Erdőpedagógiával az erdőtudatos környezeti nevelésért az óvodapedagógus képzésben. In: Lett, B. – Gál, J. – Horváth, S. – Molnár, K. – Schiberna, E. és Stark, M. (Ed.), *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére,* Sopron : Soproni Egyetem Kiadó, pp. 201-205

Janssen, J. − Lottmann, R. & Rump, C. (1994). *Erlebnispfade statt Lehrpfade.* Seminarbericht. Winsen : Gut Sunder.

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2023. december 1.

Kissné Zsámboki, R. és Varga, L. (2023). Természet- és életközeli nevelés a reformpedagógiai törekvések és a neurokonstruktivista tanuláselmélet párhuzamainak tükrében. *Magyar Tudomány*, 184(3), pp. 280-290.
URL: http://tinyurl.com/y4jx8p3k

Kollarics, T. (2018). Élményösvények nemzetközi összehasonlító vizsgálata német nyelvterületen és Magyarországon. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences*, 8(2), pp. 68-78. ISSN 2560-5429 URL: http://tinyurl.com/yc6t7m7m

Kollarics, T. (2019). Environmental Pedagogical Aspects of Nature Experience Trails – an International Comparative Study. *Képzés és Gyakorlat : Neveléstudományi folyóirat*, 17(1), pp. 171-179. DOI: https://doi.org/10.17165/TP.2019.1.15

Ködelpeter – Kreuzunger & Schlehufer (Ed., 2022). *Wandel braucht Bildung. Impulse, Konzepte und Praxis zur Bildung für nachhaltige Etwicklung.* München : Oekom Verlag.

Lennartz, M. W. (2017). Symbiose aus Waldlehrpfad und Aussichtsturm. *Mikado*, 25(7), pp. 26-30.

Megerle, H. (2003). *Naturerlebnispfade – neuen Medien der Umweltbildung und des Landschaftsbezogenen Tourismus? Bestandsanalyse, Evaluation und Entwicklung von Qualitätsstandards.* Tübingen : Geographisches Institut der Universität Tübingen.

Michelsen, G. – Fischer, D. (2019). *Bildung für nachhaltige Entwicklung.* Wiesbaden : Hessischen Landeszentrale für politische Bildung.

Molnár, K. (2023). A globális problémák megoldásának kulcsa a felelősségtudatos magatartásformák kialakítása. In: Lett, B. – Gál, J. – Horváth, S. – Molnár, K. – Schiberna, E. és Stark, M. *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére*, Sopron : Soproni Egyetem Kiadó, pp 79-84.

Pásztor, E. és Kiss, A. T. (2023). Az erdő mint nevelési színtér a hazai óvodai nevelésben, külföldi kitekintéssel. *Magyar Tudomány*, 184(3), pp. 311-321.
DOI: https://doi.org/10.1556/2065.184.2023.3.6

Rockstuhl, H. (2006). *Die Geschichte des Baumkronenpfades im Nationalpark Hainich an der Thiemsburg.* Bad Langelsalza : Rockstuhl Verlag.

Schweitzer Meins, L. (2010). The view from above: canopy walks around the world. *Unasylva*, 61(3), pp. 54-55.

Stoltenberg, U. (2009). *Mensch und Wald. Theorie und Praxis einer Bildung für eine nachhaltige Entwicklung am Beispiel des Themenfelds Wald.* München : Oekom Verlag.

Stoltenberg, U. (2020). *Kultur als Dimension eines Bildungskonzepts für eine nachhaltige Entwicklung.* URL: http://tinyurl.com/2yd7cd6u

Stolz, J. & Megerle, H. E. (2022). Geotrails as a Medium for Education and Geotourism: Recommendations for Quality Improvement Based on the Results of a Research Project in the Swabian Alb UNESCO Global Geopark. *Land*, 11(9), 1422
DOI: https://doi.org/10.3390/land11091422